ङीप् । वटादिवृक्षपञ्चके "अश्वत्थं बिल्ववृक्षं च वटं धात्रीमशोककम् । वटीपञ्चकमित्युक्तं स्थापयेत् पञ्चदिक्षु च । अश्वत्थं स्थापयेत् प्राचि बिल्वमुत्तरभागतः । वटं पश्चिमभागे तु धात्रीं दक्षिणतस्तथा । अशोकं वह्निदिक् स्थाप्यं तपस्यार्थं सुरेश्वरि ! मध्ये वेदीं चतुर्हस्तां चतुरस्रां मनोहराम् । प्रतिष्ठां कारयेत्तस्याः पञ्चवर्णोत्तरं शिवे ! । अनन्तफलदात्री सा तपस्याफलदायिनी । इयं पञ्चवटी प्रोक्ता दृढ़तपञ्चवटीं शृणु । बिल्ववृक्षं मध्यभागे चतुर्दिक्षु चतुष्टयम् । वटवृक्षं चतुष्कोणे वेदसंख्यं प्ररोपयेत् । अशोकं वर्तुलाकारं पञ्चविंशतिसम्मितम् । दिग्विदिक्षामलकीं च एकैकं परमेश्वरि ! । अश्वत्थश्च चतुर्दिक्षु दृढ़तपञ्चवटी भवेत् । यः करोति महेशानि ! साक्षादिन्द्रसमो भवेत् । इहलोके महासिद्धिः परे च परमा गतिः" हेमा॰ब्र॰ स्कन्दपु॰ वचनानि । २दक्षिणदिक्स्थे तीर्थभेदे "ततो पञ्चवटीं गत्वा ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः । पुण्येन महता युक्तः सतां लोके महीयते । यत्र योगेश्वरः स्थाणुः स्वयमेव वृषध्वजः । तमर्चयित्वा देवेशं गमनादेव सिध्यति" भा॰प॰ ३८अ॰ । रामा॰अर॰ सर्गे दृश्यम् ।

पञ्चवर्ग पु॰ पञ्च वर्गा प्रहारा यत्र । १पञ्चप्रहरयान्विते यागभेदे "सर्वे पञ्चवर्गाः पशुकामस्य" कात्या॰श्रौ॰ ९।४।१८ "पशुकामस्य यजमानस्य सर्वे त्रयोऽप्यभिषवाः पञ्चवर्गाः पञ्चप्रहाराः भवन्ति" कर्कः । पञ्चानां चारार्णां वर्गः । २चारपञ्चके पु॰ "क्षत्रं चाष्टविधं कर्म पञ्चवर्गश्च तत्त्वतः । अनुरागापरागौ च प्रचारं मण्डलस्य च" मनुटीकायां कुल्लू॰ उक्तं यथा "कापटिकोदास्थित गृहपतिवैदेहिकतापसव्यञ्जनात्मकं पञ्चविधं चारवर्गं पञ्चवर्गशब्दवाच्यं तत्त्वतश्चिन्तयेत् । तत्र परमर्म्मज्ञः प्रगल्भश्चाल्पः कपटव्यवहारित्वात् कापटिकस्तं दूत्यर्थिनमर्थमानाभ्यामुपगृह्य रहसि राजा ब्रूयात् यस्य दुर्वृत्तं पश्यसि तत्तदानीमेव मयि वक्तव्यमिति । प्रव्रज्याकृतपतितवदास्थितः तं लोकेषु विदितदोषं प्रज्ञाशौचयुक्तं दूत्यर्थिनं ज्ञात्वा रहसि राजा पूर्ववत् ब्रूयात् । बहत्पत्तिकमठे स्थापयेत् प्रचरणस्योपत्तिकं भूम्यन्तरञ्च तद्दुर्व्यसनमुपलक्षयेत् स चान्येषामपि प्रव्रजितानां राजचारकर्मकारिणां व्यासाच्छादनादिकं दद्यात् । कर्मकः शौण्डवृत्तिः प्रज्ञाशौचयुक्तो गृहपतिव्यञ्जनरूपमपि पूर्ववदुक्ता स्वभूमौ कृषिकर्म कारयेत् । वाणिजकः शौण्डवृत्तिः वैदेहिकव्यञ्जनस्तं पूर्ववदुक्ता धनमानाभ्यामात्मीकृत्य वाणिज्यं कारयेत् । सण्डो जटिलो वा वृत्तिकामस्तापसव्यञ्जनः सोऽपि क्वचिदाश्रमे यत्र बहुसण्डजटिलान्तरकपटशिष्यगण वृतो गुप्तराजोपकल्पितवृत्तिः तपस्यां कुर्यात् मासद्विमासान्तरितं प्रकाशं वदरादिवृष्टिमन्त्रीयात् रहसि च राजोपकल्पितं यथेष्टमाहारं कल्पयेत् शिष्याश्चास्यातीतानागतज्ञानादिकं ख्यापयेयुः तेन बहुलोकवेष्टनमासाद्य सर्वेषां विश्वसनीयत्वात् सर्वे कार्यमकार्यं च पृच्छन्ति अन्यस्य च कुक्रियादिकं कथयन्त्येवंरूपं पञ्चवर्गं यथावच्चिन्तयेत् । एवं प्रकल्प्य तेनैव पञ्चवर्गद्वारेण प्रतिराजस्यातीयानात्मात्मादीनाम् अनुरागविरागौ ज्ञात्वा तदनुरूपं चिन्तयेत्" कुल्लू॰ । पञ्चानां वर्गाणां समाहारः ङीप् । नील॰ता॰ उक्ते श्वेतचोरादिपञ्चके स्त्री पञ्चवर्गौ बलानयने च रीतिः नील॰ता॰ द्रष्टव्या यथा

"सूर्यादितुङ्गर्क्षमजोच्चनक्रकन्याकुलीरान्यतुलानि वैश्युः । दिग्भिर्गुणैरष्टयमैः शरैकैर्भूतैर्भसङ्ख्यैर्नवमश्विनौ च" । अथोच्चबलनवांशानाह "तत्षण्मं नीचमनेन हीनोच्चहोऽधिकयेद्रसभाद्विशोध्यः चक्रात् तदंशाङ्कवधा बलम् स्यात् क्रियैवतौचीन्दुभतो नवांशाः" अथ ग्रहे शानाह "मेषेऽङ्गतर्कांशरेषुभागा जीवास्फुजिज्ज्ञारयनैश्चराणाम् । वृषेऽष्टषड्भागगराम्बरांशाः शुक्रज्ञजीवार्किकुजेषु ग्रहाः । युग्मे भङ्गेषुनगाङ्गभागाः सौम्यास्फुजिज्जीवकुजार्किग्रहाः । कर्केऽद्रितर्काङ्गनगाब्धिभागाः कुजास्फुजिज्ज्ञेज्यशनैश्चराणाम् । सिंहेऽङ्गभूताद्रिरसाङ्गभागाः देवेज्यशुक्रार्किबुधाग्रहाः । स्त्रियां नगाग्न्यब्धिनगाब्धिभागाः सौम्येज्यशुक्रोजीवकुजार्किनाथाः । तुले रसाष्टाद्रिनगद्रिभागाः कोणज्ञजीवास्फुजिदारनाथाः । कीटे नगाब्ध्यष्टशराङ्गभागाः भौमास्फुजिज्ज्ञेज्यशनैश्चराणाम् । चापे रवीन्द्वम्बुधिपञ्चवेदा जीवास्फुजिज्ज्ञारयनैश्चराणाम् । मृगे नगाद्रयष्टयुगस्रुतीनां सौम्येज्यशुक्रार्किकुजेशग्रहाः । कुम्भे नगाङ्गाद्रिशरेषुभागा शुक्रज्ञजीवारयनैश्चराणाम् । मीनेऽर्कवेदानलनन्दपक्षाः सितेज्यसौम्यारयनैश्चराणाम् । त्रिंशत्स्वभे विंशतिरुच्चभे स्वे हृद्दे उच्चचन्द्रादशकं तकाणे । सप्तक्षहे (नवांशे) पञ्च लग्नाः प्रदिष्टाविंशोपका वेदलवैः प्रकल्प्याः । स्वस्वाधिकारोक्तबलं सुहृद्भे पादोनमर्द्धं समभेऽरिभेऽङ्घ्रिः एवं समानीय बलं तदैक्ये वेदोद्धृते हीनबलः शरोनः" ।